

11.12.2012

Asianumero 2012-00686
Viite Oikeusministeriön lausuntopyyntö OM 23/41/2010/OM035:00/2012/10.9.2012
Asia Lausunto arviomuistiosta, jossa selvitetään sijaissyntyysjärjestelyihin liittyviä oikeudellisia kysymyksiä ja sääntelyvaihtoehtoja

Oikeusministeriölle

Teologista ja eettistä tarkastelua

Kirkkohallitus haluaa ottaa esille erityisesti teologisia ja eettisiä näkökohtia ja kiinnittää huomiota seuraaviin näkökulmiin. Hedelmöityshoitolain valmistelun yhteydessä kirkkohallitus antoi 17.8.2005 oikeusministeriölle lausunnon, jossa todettiin, ettei sijaissyntyttäjän käyttöä tule mahdollistaa. Kantaa perusteltiin sijaissyntyttäjään liittyvällä riskillä: niin lääketieteellisesti raskaus- ja synnytyskomplikaatioiden vuoksi kuin myös psyykkisesti. Sijaissyntyttäjän käytön katsottiin sisältävän suuria ja vaikeita eettisiä kysymyksiä.

Keinohedelmöitykseen perustuvat sijaissyntyysjärjestelyt ovat tällä hetkellä kiellettyjä kaikissa pohjoismaissa. Pohjoismaisten kirkkojen piirissä on asiasta keskusteltu pitkään. Ruotsin kirkon kanta sijaissyntytykseen on kielteinen. (Kirkkohallitus 15.2.2001). Ruotsin valtakunnallinen lääkintäeettinen neuvosto (SMER) on ottanut hedelmöityshoitoja koskevan lainsäädännön uuteen tarkasteluun ja antaa raporttinsa vuoden 2012 kuluessa.

Raamatun ensilehdillä, luomiskertomuksessa, Jumala luo ihmisen mieheksi ja naiseksi ja antaa heille tehtävän lisääntyä. Tarve saada lapsi on luonnollinen ja ymmärrettävä osa ihmisenä olemista. Lapsettomuus voi olla hyvin tuskallinen taakka sekä yksilön että parin elämässä. Nyt on pystytty kehittämään hoitomuotoja lapsettomuudesta kärsiville ihmisille. Biologisen lapsen saamisessa ei ole kuitenkaan kyse varsinaisesta ihmisoikeudesta tai muusta sellaisesta oikeudesta, joka välttämättä velvoittaisi yhteiskuntaa järjestämään asian. On ymmärrettävää, että parit etsivät mahdollisuutta sijaissyntyysjärjestelyihin silloin, kun naisen on mahdotonta itse kantaa lasta kohdussaan.

Elämän arvoa ei voi mitata, sillä se on Jumalan lahja ja sellaisena pyhä. Jumala on luoja, elämän antaja ja ylläpitäjä. Vanhastaan kristillisessä ajattelussa on painotettu Luojan ja luodun eroa. Lääketieteen keinojen ja Luojan tehtävään puuttumisen välistä rajaa on kunnioitettava. Kaikkea, mitä tieteen avulla voidaan tehdä, ei ilman muuta ole tehtävä. Jumalan työtoverina ihmisellä on oikeus parantaa lääketieteen avulla sairauksia ja häiriöitä. Hoitojenkin avulla aikaan saatu uusi elämä, lapsi, on kristillisen käsityksen mukaan Jumalan teko, lahja. Lapsen syntymä on aina ihme.

Erään mahdollisuuden sijaissynnyttämisen pohtimiseen avaa lääketieteen etiikka. Voidaan kysyä, onko sijaissynnytyksen mahdollistaminen tai sen kieltäminen tarpeellista ja oikeutettua lääketieteen etiikan klassisten periaatteiden, ihmisen autonomian kunnioittamisen, pahan välttämisen, hyvän tekemisen tai oikeudenmukaisuuden periaatteen näkökulmista? Autonomian kunnioittamisen periaatteen näkökulmasta on olennaista, että itseään koskevia päätöksiä tekevät aikuiset, täysivaltaiset henkilöt, jotka kukin kykenevät ilmaisemaan omaa tahtoaan. Minkäänlaisista painostusta tai pakottamista ei saa olla. Periaate edellyttää, että kunkin asianosaisen omaa toivetta ja hänen omia rajojaan kunnioitetaan. Sijaissynnytysjärjestelyissä tämän periaatteen toteutuminen on välttämätön lähtökohta, jotta ei syyllistyttäisi synnyttävän naisen hyväksikäyttöön ja siksi on syytä arvioida, voitaisiinko tämä taata kaikissa tapauksissa.

Pahan välttäminen on lääketieteen etiikan minimivaatimus. Vaikka ei aina kyettäisi tuottamaan hyvää, on vältettävä tuottamasta pahaa. Millaisia vahingollisia asioita sijaissynnytysjärjestelyiden mahdollistamisesta saattaisi seurata? Missä määrin uhkakuvat ovat realistisia ja todennäköisiä ja miten niiden toteutumista voidaan ehkäistä? Millaisia vahingollisia asioita voi seurata siitä, että lainsäädäntö yhä kieltää järjestelyt kotimaassa? Lainsäädännön muuttaminen antaisi lääketieteelle mahdollisuudet auttaa ihmisiä, jotka kärsivät lapsettomuudesta kohdun puuttumisen tai sen vaurioiden takia.

Oikeudenmukaisuuden periaate edellyttää, että yhteiskunnan resursseja suunnataan oikeudenmukaisella tavalla, syrjimättä ketään. Muista lääketieteellisistä syistä lapsettomuudestaan kärsiviä ihmisiä pyritään auttamaan Suomessa lääketieteen keinoin ja yhteiskunta osallistuu myös hoidoista koituviin kustannuksiin. Oikeudenmukaisuuden periaatteen näkökulmasta voitaisiin pitää perusteltuna, että myös kohdun rakenteesta tai sen puuttumisesta johtuvaa lapsettomuutta pyritään hoitamaan.

Sijaissynnytyksen tarve on Suomessa vähäinen, mutta lainsäädännön pohdinta on tärkeää inhimillisistä syistä. Tahaton lapsettomuus on yksilöille ja pareille kriisi ja traumaattinen asia. Sijaissynnytysjärjestelyihin hakeutuvia pareja olisi asiantuntijoiden mukaan keskimäärin viisi vuodessa. Tällä hetkellä monet parit lähtevät hakemaan apua ulkomailta, jossa järjestelyihin liittyy riskejä mm. sijaissynnyttäjän hyväksikäytöstä ja toiminnan ihmisarvon vastaisuudesta, sekä esimerkiksi juridisista ongelmista. Suomessa sijaissynnyttämisprosessit voidaan toteuttaa hallitumin. Jos lakia muutetaan, valitun toimintamallin tulee olla säädeltävissä ja valvottavissa. Kunkin asianosaisen aikuisen henkisen ja fyysisen terveydentilan tulee olla tutkittu ja riittävän vakaa. Suomessa annettavat hoidot ovat luotettavia ja lääketieteellisesti korkealaatuisia. Hedelmöityshoitoalan toiminta on kuitenkin maailmanlaajuisesti kaupallistunutta. Lainsäädäntö saattaa aiheuttaa vaikeasti ennakoitavia ongelmia ja inhimillistä kärsimystä. Jos ihmiset eivät saa palvelua kotimaassaan, he saattavat hakeutua ulkomaille hoitoon. Tällöin perheen varallisuudella on yhä suurempi merkitys. Lapsesta on vaarana tulla yhä enemmän kauppatavaraa ja houkutus laittomiin keinoihin lisääntyy. Toiminta ei laittomana lopu eikä välttämättä edes vähene, vaan siirtyy maihin, joissa toiminta on säätelemätöntä. On kuitenkin huomattava, että koska arviomuistion mukaan sijaissynnyttäminen olisi lainmuutoksen jälkeenkin luvanvaraista ja säänneltyä, ulkomaille hoitoon hakeu-

tuminen saattaisi jatkua niiden parien kohdalla, jotka eivät kotimaassa jostain syystä saisi lupaa järjestelyyn.

Kokemukset sijaissynnytyksistä Suomen olosuhteissa ennen nykyisen lain voimaantuloa ovat olleet enimmäkseen hyviä. Eettisen ongelmallisuuden ja etenkin hyväksikäytön riski pienenee ratkaisevalla tavalla, kun kaikki osapuolet ovat mukana omasta valinnastaan. Ongelmattominta on se, jos käytetään aiottujen vanhempien siittiö- ja munasoluja.

Sijaissynnytyjärjestelyihin sisältyy riski etenkin psyykkisistä ja juridisista ongelmista. Raskaus ja synnytys ovat aina lääketieteellisiä riskejä. Vaikea ongelma voi syntyä sellaisissa tapauksissa, joissa synnyttäjää kiintyykin lapseen odotusaikana niin paljon, että kokee mahdottomaksi luovuttaa tätä geneettisille vanhemmille. Tämä mahdollisuus ja muut psyykkiset seuraukset on tärkeää ottaa huomioon jo järjestelyä suunniteltaessa. Mitä tapahtuisi, jos sikiötutkimuksissa löytyisi vaikea kehityshäiriö. Synnyttäjällä on juridisesta näkökulmasta oikeus päättää raskauden jatkamisesta tai keskeyttämisestä. Tilanne koskettaa vahvasti geneettisiä vanhemmia.

Lapsen osalta tilanne on samansisältöinen kuin adoptiolapsilla tai luovutetuilla sukusoluilla alkunsa saaneilla lapsilla. Yksilön oikeus selvittää biologiset juurensa missä tahansa vaiheessa aikuisuuttaan, on merkittävää. Tarve tiedon selvittämiseen voi erityisesti aktivoitua identiteettikriiseissä tai lapsen tullessa itse aikuisemmaksi ja saadessa omia lapsia. Perhesalaisuuksien tiedetään olevan hyvin usein vahingollisia sekä perheelle että sen yksittäisille jäsenille.

Lausunnossaan ETENE toteaa sijaissynnytyshoitojen sallivassa toiminnassa enemmän myönteisiä vaikutuksia kuin hoidosta kuvatuissa ongelmissa ja arvioi eettisen punninnan jälkeen, että joissakin yksittäisissä tapauksissa lapsettomuuden hoito sijaissynnytyksen avulla voi olla eettisesti hyväksyttävää. Sijaissynnytyshoitojen tulisi olla luvanvaraisia ja sijaissynnytyksen tulisi perustua auttamishaluun, ei kaupallisuuteen.

Ihminen on Jumalan luoma ja sellaisena korvaamattoman arvokas. Jokaiselle kuulu ehdoton ihmisarvo, eikä ihmistä tule kohdella välineenä mihinkään toiseen päämäärään. Ihminen – tässä tapauksessa synnyttäjää tai syntyvä lapsi – ei saa olla millään tavalla kauppatavaraa.

Kirkkohallitus suhtautuu ehdottoman kielteisesti kaupallisiin sijaissynnytyjärjestelyihin.

Kirkkohallituksen kannanotto

Oikeusministeriön arviomuistiossa todetaan (vaihtoehto 3), että ei-kaupallinen sijaissynnytyksessä voitaisiin sallia tietyissä, tarkoin rajatuissa yksittäisissä tilanteissa. Kanta on monilta osin varsin ongelmallinen. Mahdollisuus saada lapsi sijaissynnyttäjän avulla sisältää siinä määrin vaikeita teologisia, eettisiä ja juridisia kysymyksiä, että riittäviä perusteita sijaissynnytyjärjestelyjen laillistamiselle ei ole.

Kirkkohallitus suhtautuu myönteisesti siihen, että lääketieteellinen tutkimus ja kehitys parantaa tahattomasti lapsettomien parien mahdollisuuksia toteuttaa haaveensa omasta lapsesta. On eettisesti hyväksyttävää ja suotavaa pyrkiä lääketieteellisten toimenpiteiden avulla ratkaisemaan fysiologisia ongelmia, jotka estävät hedelmöityksen ja raskauden. Silti kaikki menetelmät, joilla raskaus voitaisiin mahdollistaa, eivät välttämättä ole eettisesti hyväksyttäviä. Jokainen uudenlainen lisääntymiseen liittyvä tekninen sovellus on näin ollen arvioitava etiikan näkökulmasta, jotta sen käyttöä eivät ohjaa ainoastaan uudet lääketieteelliset ja tekniset mahdollisuudet.

Arkkipiispa

Kari Mäkinen

Kirkkoneuvos

Pekka Huokuna